AANZET GESCHIEDENIS POSTKANTOOR GEMERT

door Ad Otten

Reeds in 1752 kwam in de Nederlanden een gecentraliseerde staatspost in bedrijf, ofschoon deze aanvankelijk slechts beperkt bleef tot het gewest Holland. In de Franse tijd werden de posterijen nationaal verklaard en vervolgens werden alle gewesten bij de staatspost aangesloten. Ook Gemert werd in die tijd al aangedaan door postkoetsen en postboden.Zo kan men in een uit 1793 stammende "Comptoir- en Schrijfalmanack" (1) lezen dat "de geadmitteerde postbode van en op Helmond, Eyndhoven, 's-Bosch, Maastricht, Luik en geheel Braband, Holland, Vrankrijk, Duitschland, etc. etc. komt (in de Vrijheerlijkheid Gemert - AO) des zondags, woensdags en donderdags en vertrekt diezelfde dagen". Verder is er sprake van een toerkar van Gemert op 's-Hertogenbosch, die gevoerd wordt door zekere Johannes Rooyackers en die op woensdag vertrekt en donderdags avonds of vrijdag 's morgens terugkeert. En dan is er nog een toerkar van Gemert op Eindhoven en Antwerpen die elke week op maandagavond elf uur vertrekt bij Hendrik Kanters.

Nadat in 1807 de staat al het wettelijk monopolie voor brievenvervoer kreeg kwam toch pas een eerste wettelijke regeling tot stand middels de wet van 12 april 1850. En bij resolutie van 12 augustus 1851 kreeg Gemert z'n "officiële" postinrichting met de status van hulppostkantoor. Tot 1 juli 1879 zou Gemert als hulppostkantoor blijven ressorteren onder Helmond, terwijl onder Gemert vanaf 1869 weer ressorteerden hulppostkantoren te Beek en Donk en Boekel. Vanaf 1879 gaat het Gemertse postkantoor vervolgens een eigen en zelfstandig leven beginnen. Het beschikt dan over de volgende verbindingen:

a) 3-maal daags een postrit naar Helmond v.v.
b) 2-maal daags een postrit naar Veghel v.v.
c) een bodeloop van Boekel v.v.
d) een bodeloop van Boekel via Handel v.v.
e) een bodeloop en bestellingen in de eigen buurtschappen
f) een telegraafverbinding

Op 1 april 1883, tegelijk met de opening van de tramlijn van Den Bosch naar Helmond over Gemert, krijgt het Gemertse postkantoor ook zijn postpakketdienst.
Tot zover - al is het summier - de vroegste geschiedenis van het Gemertse kantoor der posterijen (2).

Terwijl "post" in de vroegste tijden nog de betekenis had van "vaste plaats waar postkoets of bode van paard wisselde" vanaf de 19de eeuw was "post" al synoniem geworden voor het totale berichtenverkeer. En de plaats waar alles bijeenkwam werd aangeduid met de wijdse naam van "postkantoor".
Welk pand daarvoor in Gemert vanaf 1851 heeft dienst gedaan is (nog) niet duidelijk. Mogelijk is dat in de aanvang geweest de woning van de plaatselijke "brievengaarder" van Eupen, die een pand bewoonde in de Nieuwstraat, welk pand in september 1861 door het R.K. Armbestuur werd aangekocht ten behoeve van een in te richten "gasthuis" (3). Een aantal jaren nadien blijkt in ieder geval het huis op de hoek van de Kerkstraat en de Schoolstraat (nu: Ruischenbergstraat) al in gebruik genomen te zijn als het plaatselijk postkantoor. Het betreffende pand was eigendom van de koopliedenfamilie Taabe.
In het gemeentearchief is een ontwerp van contract bewaard gebleven tussen het Rijk en het gemeentebestuur van Gemert, terzake van huur en verhuur voor 10 jaar van een gebouw dat is ingericht om dienst te doen als post- en telegraafkantoor en tevens als woning van de Rijkstelegraafhouder. Dit contract dateert van 1872 (4). Het betreffende pand zou echter nog tot in 1893 eigendom van de familie Taabe blijven. In het jaar 1882 schrijft de minister aan B en W van Gemert dat het Rijk genegen is het post- en telegraafgebouw te Gemert opnieuw voor een periode van 10 jaar in te huren op voorwaarde dat een verbouwing plaats zal vinden, terwijl uit correspondentie, tussen resp. de plaatselijke postdirecteur J.R. Buissink en Mej. Taabe met B en W, kan worden afgeleid dat het onderhoud van het gebouw nogal te wensen overliet (5).
Wanneer het tweede huurcontract van 10 jaar ten einde loopt, is de toestand van het gebouw kennelijk dermate verslechterd dat de minister schrijft dat het post- en telegraafgebouw, vanwege de bouwvallige en gebrekkige toestand waarin vooral de woning verkeert en ook vanwege de onmogelijkheid om door verbouwing daarin verbetering te brengen, niet langer in gebruik kan blijven. De minister vraagt daarom of de gemeente bereid is een andere lokaliteit ter beschikking te stellen (6). In het gemeenteverslag van 1892 vernemt men dan vervolgens dat het overleg met het ministerie over het behoud van

het postkantoor gezien werd als één der voornaamste behandelde onderwerpen in dat jaar. Fabrikant Prinzen had de gemeente een bouwterrein aangeboden, maar toen Mej. Taabe het haar in eigendom toebehorende (bouwvallige) postkantoor voor Fl 6000 te koop aanbood werd gekozen voor het laatste. Het oude postkantoor zou worden gesloopt en overgegaan zou worden tot de bouw van een geheel nieuwe lokaliteit. De gemeente verbond zich om Fl 1500 in de aankoopsom van het gebouw bij te dragen, en in 1893 zou de gemeente een onderhandse lening voor dat bedrag aangaan (7).

Het nieuwe postkantoor een modelkantoor !

Het nu nog altijd monumentale aanzien van Gemerts postkantoor werd dus - zoals men uit het vorenstaande kan opmaken - omstreeks het jaar 1893 gerealiseerd. En vanaf dat moment was het gebouw een rijksgebouw. De bouw kwam tot stand één respektievelijk twee jaar na het gereedkomen van de nieuwe Latijnse School en de daarnaast gelegen rectorswoning in hetzelfde straatje. Gezien de overeenkomsten in bouwstijl en ook in de gebruikte bouwmaterialen hoeft het niemand te verbazen als zal blijken dat de architect van zowel postkantoor als Latijnse School dezelfde is geweest (8).
In het gemeenteverslag van 1894 leest men vervolgens dat in dat jaar het Schoolstraatje, langs de gevel van het Post- en Telegraafkantoor, werd bestraat ten behoeve van het Rijk, terwijl men uit datzelfde verslag kan vernemen dat het kantoor toen ook al de faciliteit bezat van "Rijkspostspaarbank".

Gemert was met recht trots op haar nieuwe postkantoor. Trouwens, niet alleen Gemert, maar ook de Posterijen zelf waren bijzonder ingenomen met de nieuwe lokaliteit. In het geïllustreerde tijdschrift "De Post- en Telegraafwereld" wordt jaren later geschreven, in een artikel over kantoorlokalen en directeurswoningen door de hoofdredacteur, dat zijns inziens het kantoor te Gemert een modelgebouw is. En hij laat bij het betreffende artikel zowel de aanzichten als de plattegrond van Gemerts postkantoor afdrukken (9).
Men heeft hier een sierlijk hoofdgebouw, geheel voor woning", zo schrijft hij, "en een eenvoudig doch flink en praktisch bijgebouw voor kantoorlokalen. De woning bevat beneden drie, zegge drie kamers en keuken, waarlijk voor een post- en telegraafgebouw een zeldzaam geval, terwijl in de beneden- en bovenkamers de nodige kasten niet ontbreken." En de schrijver kan vervolgens niet nalaten op te merken, dat het in het algemeen toch wel wenselijk zou zijn als alle directeurswonin-

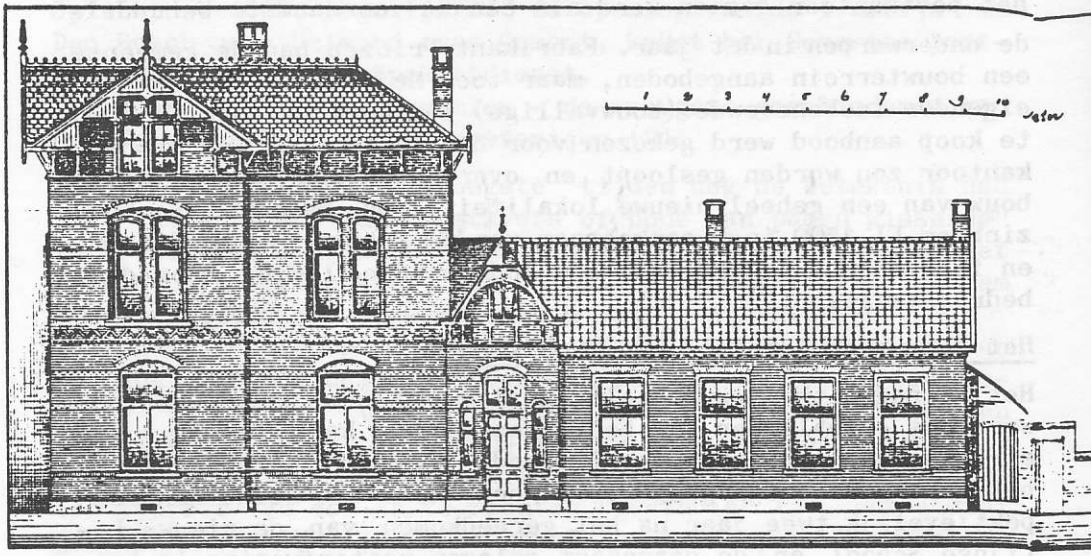

A

HOOFDGEBOUW.
(Woning.)

BIJGEBOUW.
(Kantoorlokalen.)

GEVEL AAN DE SCHOOLSTRAAT.

B

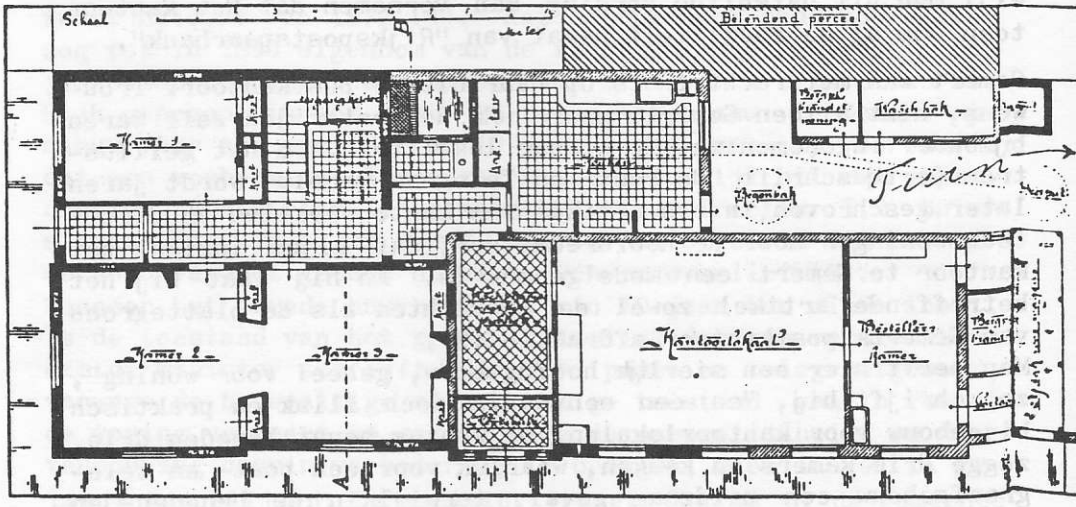

KERKSTRAAT.

A

SCHOOLSTRAAT.
Begane grond.

D

Post- en Telegraafkantoor te Gemert.

gen - net als die in Gemert - zouden hebben, behalve keuken, kelder en zolder met dienstbodekamer, ook nog de kamers: woonkamer, salon, kabinet (studeerkamer), slaapkamer, logeerkamer en kinderkamer.
Aan de woning en de indeling daarvan kan men direct aflezen de toenmalige status van een directeur van het postkantoor.
Wanneer in 1905 de directeursplaats van Gemert vrijkomt, dan wordt die baan in het tijdschrift aangeboden tegen een jaarwedde van 1700,- met vrije woning, en om sollicitanten lekker te maken, worden weer die tekeningen voor de dag gehaald die in het genoemde tijdschrift al eerder waren gebruikt (10).
Het jaarsalaris van de Gemertse postdirecteur kan men gerust stellen op het viervoudige van het gemiddelde jaarsalaris van de Gemertse volwassen fabrieksarbeider.

In de jaren 1908/1909 wordt het postkantoor uitgebreid.
"De Zuid-Willemsvaart" van 3 februari 1909 bericht dat het vernieuwde postkantoor onlangs weer in gebruik genomen werd.
Ook in "De Post- en Telegraafwereld" wordt over deze uitbreiding nog bericht als er weer een vacature is, nu voor een klerk (11). Het kantoorlokaal en de bestellerskamer is onder meer vergroot én er is een telefoonkamer gekomen. Het personeel in Gemert bestaat dan uit 1 directeur, 1 klerk, 3 be-

stellers, 2 postboden (en een hulpkantoor).
Eventuele sollicitanten kan men nu niet lekker maken met de monumentale woning waarin de directeur immers woont. Men probeert het daarom met op te merken dat Gemert een gezond klimaat heeft met zondag- en donderdagavond "sociëteit" en een stoomtramverbinding 's-Hertogenbosch-Veghel-Helmond komt ook al door Gemert! Verder moet men volstaan met op te merken dat er voor ongehuwde klerken enkele kamers met pension beschikbaar zijn tegen gemiddelde prijzen van 30 à 35 gulden en dat er voor gehuwde klerken in de regel geen geschikte woningen disponibel zijn.

NOTEN:

(1) Comptoir- en Schrijfalmanack voor 1793, gecalculeert op de XVII Provinciën, voor de stad Grave en Lande van Cuyck, De Stad en Lande van Ravensteyn, De Vrijheerlijkheid Boxmeer en Gemert, gedrukt te Grave bij J.A. Kriege, stadsdrukker 1793.

(2) Gegevens gedestilleerd uit: F.Blom, Documentatie postinrichtingen 1850-1906, een uitgave van de Ned.Bond van postzegelverzamelaars in 1972.

(3) Ad Otten, 100 Jaar Bejaardenzorg, Bijdr.Gesch.Gemert nr.1,1977,p.19-20.

(4) Gemeentearchief Gemert, ingekomen stukken B en W - bijlage bij schrijven van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid (afd.Posterijen) aan B en W. van Gemert d.d.12-8-1872.
Volgens Willem Vos sr., die juist een uitgebreid onderzoek is begonnen naar o.m. de vestiging van de telegraaffaciliteit in Gemert, zou er in het begin van de zeventiger jaren ook nog een pand bij of tegenover de kerk een aantal jaren dienst hebben gedaan als Post- en Telegraafkantoor.

(5) Gemeentearch.Gemert, ingek.st. B en W. d.d. 6-5-1880, 15-2-1882 en 14-12-1882.

(6) idem , ingek.st. 7-8-1891.

(7) In het gemeenteverslag van 1896 zou de lening van 1500,- als "een bijdrage aan het Rijk in de kosten van aanbouw en tot voortdurend behoud van een postkantoor in de gemeente" te boek worden gesteld.

(8) De naam van de architect van het postkantoor is tot dusver nergens aangetroffen. De architect van de Lat.School was vlgs. mededeling van L.Rouppe van der Voort zekere Dreessen uit Helmond.

(9) De Post- en Telegraafwereld, 2e Jrg, 1897/1898, p.35-39.

(10) idem , 10e Jrg., 1905/1906, p.98-101.

(11) idem , 14e Jrg., 1909/1910, p.265.